

נאמר של נייר

חגי ספרותי למומיה אנונימית * האיש עצמח מתוך

החולות * מרוברט מוזיל ועד לצאדק צ'וביק * „חיילי עופרת“

כובשים את ארה"ב * ביתן בילי רוז לאמנים יורדים

תולעי תרבות

אפרוס

לפני כחמש שנים פירסם פא"ן קלוב הישראלי חוברת פירסומית ובתוכה יצירות מתורגמות של כמה מחברי המועדון. הן מתיימר לייצג את סופרי ישראל בעולם. בין המשתתפים באותה חוברת, שעורכה היה העיתונאי אהרון כהן, בלט באל-מוניות השם **ישראל אפרוס**.

בדיקה גילתה, כי ישראל אפרוס מוכר יותר בישראל בשם **ישראל אפרת**, משורר שולי, שלא הותיר רישום משמעותי כלשהו ביצירה הישראלית, ונחשב לאחד האחרונים שבעסקני „דור ביאליק“.

בחוברת מאזינים 5-6 כרך נ', הוקדשה המחצית למה שהעורך, **בנימין מיכלי**, מכנה: „ישראל אפרת — פפרוס יום הולדתו התשיעי“. הפתיח התגיני נפתח בשירה-הלל של משורר אמריקאי הכותב עברית, **גבריאל פרייז**, המציין: „אתו איפוק מפכה קיר / הפתוס המזכעי-סוף / פשטו בשיריך על תרשבי אמריקה הקדומים...“ ואנחנו, ילדי העברית, לא ידענו זאת.

תחת הכותרת בדרך מן המקורות אל האמנות כותב **יעקב בתיבכשיץ** רשימה מפענת של שירי אפרוס/אפרת. הרשימה נכשלה בניסיון הפיענוח, ומחברה ריצף אותה בצייטוטים. בעוד שהדיעה והעמדה אינן במצא. חוקר אלמוני אחר הוא **אפרים שמואלי**, היוצא להתבוננות בעולמו של ישראל אפרת: „הדברים להלן הם בעיקר ניסיון להבין את דעותיו של משורר-הוגנו הדגול...“ אלא שהשמואלי

כזו הוא מקרי בהחלט. אפשע כלפי אפרוס/אפרת וטוקר אם אשמיט מרשימה זו את מישפט הפתיחה של רשימת טוקר: „העצמים החושניים, ההווייה הנגלית לעין, משמשים לשירתו של ישראל אפרת קריצת עין אל מעמקים שמחין ומעבר...“

חוקר נוסף, שחוברת מאזינים חושפתו ממחשכי העסקונה הספרותית. הוא מאיר בוסאק, שאינו מלאה את הקורא בענייני אונגרד, כשירה קינטית בנוסח טוקר, וכותרתו היא היסוד הפאוסטי בשירתו. לקורא ברור מהכותרת, כי אגודלו של אפרוס/אפרת עבה ממתני גטה, מחבר פאוסט. גם **פינחס לנדר**, מוטיקי העסי קונה של אגודת הסופרים, מוצא פן נוסף ושונה בשירת אפרוס/אפרת. תחת הכותרת שירת השואה שלו. קורא הכותרת אינו יודע אם המדובר בשואה של אפרוס/אפרת, או בשירת שואה שאפרוס/אפרת כתב. העסקן לנדר מלמדנו ברשימתו: „כמה הריב אפרת לבטא את הרגש הקיבוצי של העם היהודי באותם הימים, רגש המתמשך גם עד ימינו בכל עוצמתו...“ ואנחנו לא ידענו כל אלה, בבורותנו כי רבה.

בהמשך שיר-ההלל לאפרוס/אפרת, מת ברר כי המהפכה הפמיניסטית הגיעה גם לעמודי מאזינים. גברת בשם **ערה ברקאי** מתמלאת נוסטלגיה, לרגל יום-הולדתו ה-85 של גיבורנו.

חגי-ספרותי זה, שנערך לכבודה של מומיה אנונימית, נעשה על חשבוננו של משלם המיסים, באמצעות משרד-החינוך-והתרבות המסבסב את מאזינים, שאיש מלבד כותב שורות אלה אינו קורא בו. תחת מימון מאזינים יכול היה זבולון המר להמשיך במיפעל ההונה של משרדו.

תולדות

גוטמן

אחד המיתוסים השורשיים ביותר בתרבות ובאמנות הישראלית הוא המיתוס של **נחום גוטמן**, הצייר המקורי, והמתבר המופלא של סיפורי-ילדים. בימים אלה ראה אור קובץ בין חולות וכחול שמיים, המתאר את סיפור ילדותו, התבגרותו ועיצוב עולמו האמנותי של גוטמן בארץ-ישראל, כפי שסופר לעיתונאי אהוד כ"ץ עזר *.

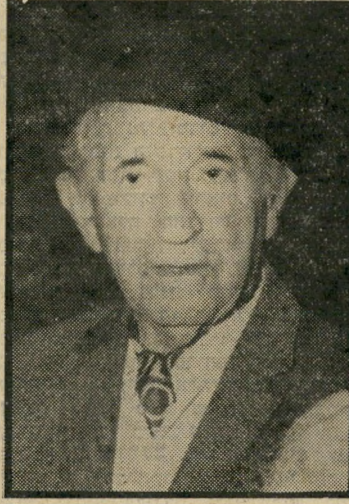
נחום גוטמן, שאביו היה הסופר **ש. בן ציון** (על שמו שדרות בן-ציון שבתל-אביב), מתאר את עולמו, החל בבית אביו: „לבית אבא באודיסה היו באים סופרים רבים: ביאליק, רבניצקי, דרויאנוב...“ אחד מאורחיו של האב, הוא שגילה את נחום הצייר: „פתאום נשלחה יד מאחורי הקמפה את הציור — ביאליק. הוא נגש אלי על קצות אצבעותיו, ושמעתי מאחורי קורא בקול עז, וכדרכו בצעקות-התלהבות: בן-ציון! בן-ציון! הוא זראה מה צייר הבן!...“

„בהיותי בן שבע נסענו לארץ-ישראל. אבא נתמנה למורה בבית-הספר לבנות בנה-צדק, ליד יפו...“ כך מתאר גוטמן בתמצית את עלייתו לארץ, שבה הוא פוגש ומתאהב בנח, המזין מאז את ציוריו: „כך נתודעתי לראשונה אל החול, והן היו בעיני פרק הדש לגמרי, *

נחום גוטמן + אהוד בן-עזר — בין חולות וכחול שמיים; הוצאת יהושע ארונשטיין, יבנה; 240 עמודים (כריכה קשה + ציורים ורישומים של נחום גוטמן).

מפני שידעתי שאין להן כל קשר עם אבא ופיפוריו, עם ביאליק, ובכלל עם העבר, אשר אותו לא אהבתי. שם, באודיסה, התגשתי כלוא ליד החלון. ופה מצאתי לי חלון אחר ממנו השקפתי על הגבעות, שהיו תמיד חלקות ממשב הרחוק, והחול היה עמוק, והרוח שנשבה כיסתה בעדינות את עקבות האדם שהלך תוך הנפת חול דקיק, ולא-לאט הלכו העקבות ונתמלאו חול, עד שהחול קיבל את צורתו הקודמת. מגנ-הבית הייתי רואה נבעות-חול נוספות המתמשכות והולכות עד קצה האופק... ניסוח המשולל למיפסט אמנותו של נחום גוטמן הצייר.

עיניו של הנער נחום רגישות וקולטות הכל: „הערבים שבניהם חיינו כיפו זכורים לי כאנשים בעלי-אופי, סימפא-“

נחום גוטמן
ערבים וטיפוסים שלום עלייכיים

טיים. הציוויליזציה קילקלה אותם מאז... אהבתי את הערבים יותר מאשר את המיפוסים של שלום-עליכם. אהבתי את ההומור הערבי. הציוויות. חוסר-המסכנות. אלה דברים שלא ראיתי באזורים של היהודים שכאן מעויות קמנות היו בהם הרבה מיפוסים שלום-עלייכיים...“

בפרקים מרתקים אלה מתואר גם אביו, שערך באותם ימים את העומר, בו פירסמו מיצירותיהם **יהודה בורלא**, **י"ח ברנר**, **ש"י ענגנון**, **ר' בנימין ומשה סמי** לנשק. היו אלה ימים, שבהם שימש ענגנון כמזכירו של בן-ציון, אביו של גוטמן.

בין חולות וכחול שמיים מביא מיקבץ של סיפורים מרתקים ולא נודעים. כתיאורו של א"ר, הנותן לגוטמן ולשאר תלמידי נוח-צדק שיעור בשחייה: „ומיד, לנגד עינינו ולעיני הדייגים הערבים הנדהמים, קם א"ר רחב-המידות וארוך הזקן, הת-פגש ונשארה תחתונים ארוכים, כעמפלי-כשר גולשים מעל חזרתו. והוא גם הדגים: נכנס למים...“ על הפיג'מה הרא-שונה בחייו מספר גוטמן: „את הפיג'מה הראשונה שלי תפרה לי אן תופרת צעירה, שנאה מפתח-תיקוה, ולימים נעשתה פסלת כעלת שם עולמי: חנה ארלוב...“

נחום גוטמן, שהוא מראשוני הילדים של תל-אביב, טבעי לסגנונו, הוא גם חושף את שורשי הסלאנג של ארץ-ישראל: „קמו בינינו אנשי תיאוריה שאמרו כי כל שפה יש לה מילים ובמילים הקרויים — גסים, אי-לכך תבעו לחדש גם כתחום זה מילים עבריות; למשל,

המילה, נאד, כמוכן של נפחה, בעקבות הכיטוי, נאד נפוח. או המילה — זרנ, ודומנו שאפילו, וזין — היה הירוש שלני...“ גוטמן גם חושף טפח מחייה של מורתו הראשונה לציור, אירח יאן, אשר לדעת רבים היתה פילגשו של חיים גתמן ביאליק. אין ספק שגוטמן הוא צייר מלידה, ותיאורו את יוסף חיים ברנר הוא תיאור של צייר רגיש: „שמתי לב למחלף שלו. היה לו מהלך מיוחד — כבד, כבד-תנועה, מבוט בקושי לצדדים. ידיו תמיד מאחורי גבו, והיה צועד בחול בכבדות...“ ובתיאור מעט שובכי מתאר גוטמן כיצד פוסעים ענגנון, ר' בנימין וא"ר עם הרב קוק: „כבר לא הלך עימם, אלא צעד במרחק-מה מאחוריהם, כשהוא מכניס כפתי-רגליו בדיוק בעקבות פגיעותיו של הרב קוק. זה עשה עלי רשם גדול. חשבתי אמנם שזה ילדותי, ועם זאת ראיתי בכך כמין סמל. עוד היום נדמה לי שזה סמל. ומשחיה הרב קוק הולך לבית-הכנסת, הייתי ככונה צועד מאחוריו ומשקיע גם אני את כפתי-רגליו בעקבות-רגליו. כל כך הערצתי אותו...“ גוטמן מספר כי ברנר ביקשו שיעייר אותו בקריקטורה, והצייר משיב: „כבר, אני ממך קריקטורה לא יכול לעשות...“

וכמו בספר-אגדה, „יום אחד בא הפרוץ פסור שקן, ראה את הציורים שעשיתי אצל אירח יאן, ואמר לאבא: „שיעזוב את הגימנסיה, ויבוא אלינו לבצלאל...“ וכך עבר נחום גוטמן מהגימנסיה העברית הראשונה, לבית-הספר הקודם הראשון לאמנות בצלאל, בשנת 1912.

נחום גוטמן מתאר את הגוף האנושי והסביבתו של בצלאל בימים שקדמו ל-מילחמה-העולמית הראשונה: „ובאותה סימטה, שהיתה מגודרת משני צדדיה בכתלים של אבנים גדולות, הייתי רואה מדי פעם את יצחק בן-צבי הגבוה והצנום, מצעיד רגליו ארוכות, ולידו מתוך הרמת ראש וגילוי פרופיל נמרץ — צועד הכז הנמוך בן-גוריון, הנמדך ממנו בקומתו... הם היו מורידים רגליהם על חוסי האבנים המצורות בדרך, הולכים כמריץ, מדברים ונבלעים כנוף עצי-הזית...“ גוטמן מתאר גם את המרידה הראשונה של תלמידי בצלאל כשאחד מהם צעק: „אנחנו לא רוצים לצייר תמונות של יהודים מסכנים, העומדים ליד הכותל המערבי! אנחנו רוצים לצייר צורות יפות!...“

כאשר פרצה מילחמת-העולם הראשונה, התפרו תלמידי בצלאל, ונחום גוטמן שב לביתו. לאחר הגירוש של היהודים מתל-אביב (1917), שוב רואה גוטמן את ברנר, והוא מתארו: „הוא לקח את הכר עם העמיקבה לי גבו, וצעד-בחול, צעד אחרי צעד, אחר העגלה, והזכיר לי את אחת המיטות מתמנות, הגולות של הירשני ברג...“ פרק מרתק הוא הפרק שגוטמן כננה נחום, קום התגייס לגדוד העברי! הוא מתאר בו את פגישתו עם ראשי תנועת-העבודה. שהיו חיילי אותו הגדוד: **ברל בצנלסון**, **יבניאל**, **דני אישכוד** ואחרים.

פרק מרגש הוא הפרק עם ברל וחבריו ברובע התענוגות בקאהיר, שבו מתאר גוטמן כיצד ברל בצנלסון, לוי אשכול ואחרים הולכים לבקר בבית-דונות בקאהיר: „ראינו לפנינו הרבה בחורות מגודלות, שמנות וענקיות, רובן מצריות, לבושות בלחמים, חלוקים ורודים, שהגיעו עד למטה מבכינות, עיניהן היו פרוצות בששפת פיהן. פניהן מפורסות... יצאה ובאה אלינו בטלת המיטה, המאדאם. אשה גדולה, רשנת אברים ומפורסנת מאד...“ בסופו של פרק זה מתרחח

ישראל אפרוס (בראשית המאה)
משורר והוגה דגול

הזה שוכח, שקהל צרכני השירה העברית לא שמע מעודו את שמעו של „משורר-הוגנו הדגול...“ אפרוס/אפרת. חוקר נוסף המצטרף לאפרוס/אפרת הוא **נפתלי טוקר**, הפותח את רשימתו, שכינויה החותרה לקראת שירה קינטית, בציטוט מדברי חתן החגיגה הספרותית: „האמנות השירית היא בעין החלול — / כיצד להפעיל נקבים ושתומים“ ובעזרת הפעלת הנקבים והשתומים מוכיח טוקר את החתירה של אפרוס/אפרת ל„שירה קינטית“. ברור שלטוקר אין מושג, ולו הראשוני, בעניין המשמעות של „שירה קינטית“ ובוודאי שכל קשר בין גיבובי וריצופי מילותיו של אפרוס/אפרת לשירה